

Mitä nyt?

Yhteistyöllä digitalisaatio yhdyskuntasuunnittelun voimavaraksi

Pilvi Nummi, TkT, arkkitehti

Kirjoittaja on Yhdyskuntasuunnittelun seuran johtokunnan jäsen ja sähköisen osallistumisen ja suunnittelun tutkija Aalto-yliopistossa.

Yhdyskuntasuunnittelun alan toimijat suhtautuvat digitalisaatiokehitykseen monin eri tavoin roolistaan, taustastaan ja kokemuksistaan riippuen. Asenteet vaihtelevat innokkaasta kehitysoptimismista skeptiseen epäilyyn. Alan konkarit ovat nähneet jo useamman yrityksen esimerkiksi kaavatieiden digitalisoimiseksi, joten usko onnistumiseen ei välttämättä ole korkealla. Uudistuksia kuitenkin tarvitaan, koska maankäytön suunnittelu on kiinteistö- ja rakentamisalan digitalisaatiossa heikko lenkki. Suunnitelmatiedot eivät virtaa prosessien välillä jouhevasti.

Itse uskon, että kaavoituksen ja suunnittelun digitalisoimisessa voidaan onnistua ottamalla oppia aiemmista kokemuksista ja tekemällä yhteistyötä. Kehityksen keskiöön tulee nostaa alan toimijoiden tarpeet ja asiantuntemus. Se on helpommin sanottu kuin tehty, mutta mahdollista. Työtä tämän eteen tehdään aktiivisesti niin valtionhallinnossa kuin yksityisellä sektorilla sekä näiden välillä¹. Pitkäjänteinen yhteistyö on alkanut tuottaa tuloksia.

MRL-uudistus edistää kaavoituksen digitalisaatiota

Maankäyttö- ja rakennuslain uudistuksen yhtenä keskeisenä tavoitteena on digitalisaation edistäminen asiakaslähtöisiä palveluita, sähköistä asiointia sekä tiedon yhteentoimivuutta kehittämällä. Maankäytön suunnittelussa se tarkoittaa erityisesti maankäyttöön liittyvien päätösten, joihin maakunta-, yleis- ja asemakaavatkin lukeutuvat, saattamista kansallisesti yhteentoimivaan ja koneluettavaan muotoon. (Ympäristöministeriö, 2018)

Käytännössä tämä edellyttää kaavoissa käytettävien yhteisten käsitteiden ja niitä vastaavien termien määrittelyä sekä keskeisten käsitteiden välisten suhteiden mallintamista tietomalleiksi. Tarvitaan myös yhteisesti sovittu

¹ Kiinteistö- ja rakentamisalan toimijoiden välistä digitalisaatioon liittyvää yhteistyötä pyrkii toimijoiden välillä edistämään KiraHUB (kirahub.org).

tapa esittää kaavojen sisällöt siten, että suunnitelmat ovat riittävällä tasolla vertailukelpoisia riippumatta siitä, missä päin Suomea alue sijaitsee. Samalla on varmistettava, että ratkaisu on riittävän joustava palvelemaan erilaisten alueiden yksilöllisiä maankäytön ohjaustarpeita. Tätä työtä on tehty ympäristöministeriössä jo usean vuoden ajan yhteentoimivuuksimenetelmää soveltaen

(Digi- ja väestötietovirasto, 2020).

Määrittelytyön ytimessä on siis tieto (data) ja sen liikkuminen järjestelmästä toiseen ja käyttäjältä toiselle. Vuonna 2020 on ympäristöministeriön johdolla laadittu luonnokset asema- ja yleiskaavojen tietomalleiksi, joita soveltaen kaavatiedot voitaisiin viedä lähivuosina kehitettävään Rakennetun ympäristön tietojärjestelmään².

Kaavojen tietomallien määrittelytyötä on tehty kiinteässä yhteistyössä alan toimijoiden kanssa. Työhön on osallistunut eri vaiheissa arviolta yli 70 substanssiasiantuntijaa, joko aktiivisena määrittelytyön sparraajana tai palautteen antajana. Suuri osa työhön osallistuneista on ollut kuntakaavoituksen asiantuntijoita kunnista eri puolilta Suomea. (Kaavatietomalli.fi, 2020) Prosessin aikana on keskusteltu paitsi kaavoituksen käsitteistä ja niiden määrittelystä, myös kaavoituksen uudistamistarpeista.

Itselleni kaavatietomallien määrittelytyössä mukana oleminen on opettanut paljon siitä, mitä haasteita digitalisaatiohankkeen sidosryhmien väliseen vuorovaikutukseen liittyy. Tietoteknisiä ratkaisuja on vaikea havainnollistaa kaikkien ymmärtämällä tavalla. Uusia keinoja tarvitaan esimerkiksi tietomallien yhteiskehittämiseen. Ehkäpä suurin haaste on kuitenkin yhteisen kielen puuttuminen. On selvää, että teknologiakehittäjät puhuvat eri kieltä kuin suunnittelijat. Sekin on selvää, että eri toimialojen edustajat puhuvat kaavoituksesta erilaisin termein. Erityistä sen sijaan on se, että edes sama koulutustausta tai asiantuntijarooli ei näytä takaavan sitä, että suunnitteluun liittyvistä asioista puhuttaisiin samalla tavalla. Kieli on organisaatio- ja jopa suunnittelijakohdasta. Yhteisen kielen luominen onkin ensi askel kohti yhteistä ymmärrystä ja kriittinen tekijä toimivien digiratkaisujen kehittämiseen.

Kohti tiedolla ohjattua suunnittelua

Kaavoituksen digitalisaation merkittävin lähivuosien muutos tulee olemaan tietomallipohjaiseen kaavoitukseen siirtyminen. Tietomallipohjaisuus tarkoittaa sitä, että kaavatieto on sähköisessä, yhteisen tietomallin mukaisessa muodossa. Lisäksi tieto on mahdollisimman suurelta osin koneluetettavaa eli ohjelmallisesti tulkittavissa. Tällainen suunnitelmätieto tulee mahdollistamaan

2 Asema- ja yleiskaavojen tietomallien luonnokset on kuvattu kaavatietomalli.fi-sivustolla.

kaavoituksen siirtymisen pois dokumenttipohjaisiin käytäntöihin perustuvista toimintatavoista kohti tehokasta tiedolla ohjattua suunnittelua.

Tietomallipohjaisuus ei ole itseisarvo, vaan sen avulla voidaan entistä helpommin arvioida suunnitelmien vaikutuksia esimerkiksi ilmastoon ja energiatehokkuuteen ja näin edistää hiilineutraalin yhteiskunnan kehittämistä ja muita kestäväen kehityksen tavoitteita.

On selvää, että suunnittelun tietopohja ja tiedon laatu nousevat entistä tärkeämpään rooliin kaavoituksessa. Maankäyttö- ja rakennuslain uudistus korostaa tietopohjan monipuolisuutta, tiedon kumuloitumista ja hyödyntämistä suunnitelmien vaikutusten arvioinnissa (Ympäristöministeriö, 2018). Kun suunnittelun tietopohja ymmärretään laajasti sisältämään myös kansalaisten tuottama informaatio, voidaan tietomallipohjainen kaavoitus valjastaa myös ihmiskeskeisen suunnittelun edistämiseen.

Digitalisaatio voi edistää demokratiaa

Digitalisaatiolla on mahdollisuus demokratisoida suunnittelua, mutta itsestään selvää tämä ei ole. Demokraattisen kehityssuunnan vaihtoehtona on teknokraattinen digitalisaatio, johon päädytään helposti, mikäli ihmislähtöisyyteen ei erityisesti panosteta.

Kaavatiedon saatavuuden parantuessa tulevat mahdollisiksi erilaiset ajantasaista suunnitelmatietoa hyödyntävät avoimet suunnittelu-, analysointi- ja palautusvälineet. Tämä ei tarkoita sitä, että suunnittelusta tulisi yhtäkkiä kansalaisten tehtävä, vaan sitä, että paikalliset toimijat voivat halutessaan esimerkiksi helpommin tarkastella suunnitelmien vaikutuksia itselleen tärkeiden näkökulmien suhteen tai testata erilaisia skenaarioita. Tietomallipohjaisen kaavan myötä saataneen viimein myös toteutettua oman elinympäristön muutosten seuraamiseen jo kauan toivottu palvelu, joka ilmoittaa omassa ympäristössä käynnissä olevista suunnitteluhankkeista.

Samalla kun digitalisaatio demokratisoi suunnittelua, on myös suunnittelun digitalisaation demokratisoiduttava. Tietoteknisiin ratkaisuihin vaikuttamisen ei enää pitäisi edellyttää teknistä asiantuntemusta, vaan kunkin tulisi voida tuoda oma näkemyksensä omista lähtökohdistaan osallistuen. Teknologiatekniikassa on jo ymmärretty, että tietoteknisten järjestelmien suunnittelu ei ole vain teknistä, vaan myös sosiaalista työtä.

Kysymys ei ole ainoastaan tietoteknisistä välineistä ja informaatiosta, vaan myös toimijoiden välisestä vuorovaikutuksesta ja yhteistyön tavoista. Lisäksi digitaalisilla ratkaisuilla voidaan joko edistää tai estää toivottua yhdyskuntasuunnittelun tulevaisuutta. Siksi toimijoilla tulisi olla oikeus ja mahdollisuus

itse vaikuttaa teknologisiin ratkaisuihin ja ratkaisujen taustalla vaikuttaviin valintoihin.

Oikeutta vaikuttaa digitalisaatiokehitykseen voidaan verrata suunnitteluosallisuuteen.

Siinä missä osallistuminen yhteisen fyysisen ympäristön suunnitteluun on kansalaisen perusoikeus, niin asiantuntijoilla kuin kansalaisillakin tulee olla myös oikeus vaikuttaa omaan työhömmä ja yhteiseen arkeemme vaikuttavaan digitalisaatioon.

Ei ole samantekevää, minkälaisin tiedon määrittelyin kaavoituksen digitalisaatiota viedään eteenpäin. Tapamme puhua kaavoituksesta määrittää sitä, miten suunnittelua tehdään ja miten se ymmärretään tulevaisuudessa. Nyt laadittavat määrittelyt ovat osa tulevaisuuden suunnittelukulttuuriamme – on tarpeen kysyä ja sanoittaa, minkälaisen suunnittelukulttuurin haluamme. On tärkeää, että alan toimijat itse ovat mukana tätä sanoitusta tekemässä. Emme hän halua, että ”joku muu” määrää, miten omaa asiantuntemustamme voidaan tulevaisuudessa käyttää yhteisen elinympäristömme hyväksi?

Kansallisesta kaavoituksen digitalisaatiokehityksestä ja siihen liittyvistä osallistumismahdollisuuksista saat tietoa ympäristöministeriön verkkosivuilta osoitteesta ym.fi/ryhti.

LÄHTEET

- Digi- ja väestötietovirasto. (2020). Yhteentoimivuusalusta. Saatavilla: yhteentoimiva.suomi.fi
- Kaavatietomalli.fi. (2021). [Asema- ja yleiskaavojen tietomallit -sivusto](#). Ympäristöministeriö, Spatineo Oy ja Asiantuntijat n+1 Oy.
- Ympäristöministeriö. (2018). Maankäyttö- ja rakennuslain uudistus. Saatavilla: www.mrluudistus.fi
- Ympäristöministeriö. (2020). Rakennetun ympäristön tietojärjestelmä. Saatavilla: <http://www.ym.fi/ryhti>